

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

В'ЮНИК МАКСИМ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.241

**СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ПОКАРАНЬ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ**

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право»

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2021

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **Пономаренко Юрій Анатолійович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри кримінального права № 1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Яценко Андрій Миколайович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1;

кандидат юридичних наук, доцент **Шинкарьов Юрій Вікторович**, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін.

Захист відбудеться 13 травня 2021 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 12 квітня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Питання системи покарань, її кількісного і якісного наповнення завжди були і залишаються найбільш принциповими в науковій, законотворчій та правозастосовній площинах. На тлі економічних, соціальних та інших перетворень, що відбуваються в нашому суспільстві, гостро постає питання існування адекватної системи засобів кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення з урахуванням нових викликів сучасного світу. Однією із пріоритетних сучасних тенденцій у кримінально-правовій політиці багатьох країн, у тому числі й України, став пошук шляхів максимальної індивідуалізації кримінально-правових засобів з метою отримання максимального виправного та запобіжного ефекту.

Ця тенденція призвела до появи у кримінальних законах багатьох країн спеціальних видів покарань, тобто таких, застосування яких залежить від особливостей правового статусу особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Такі види покарань (зокрема: позбавлення військового чи спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, службові обмеження для військовослужбовців і тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні) передбачені й КК України 2001 р. Більшість із них є достатньо давно відомою вітчизняному кримінальному законодавству, проте дані судової статистики свідчать, що вони не є часто застосовуваними. Причинами цього є, вочевидь, як недосконалість законодавчих приписів про зміст цих видів покарань, коло осіб, до яких вони можуть застосовуватися, особливості порядку їхнього застосування тощо, так і недостатнє розуміння судами карально-виправного потенціалу спеціальних видів покарань, певна «недовіра» до них, відсутність усталених позицій судової практики їх застосування тощо.

Названі законодавчі та правозастосовчі проблеми обумовлюють науковий інтерес до спеціальних видів покарань. У різні часи цю групу покарань чи окремі її елементи (види спеціальних покарань) досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Загальні проблеми системи покарань та окремих її видів стали предметом вивчення в роботах П. А. Аветисяна, Л. В. Багрія-Шахматова, М. І. Бажанова, С. І. Баршева, Р. Р. Галиакбарова, І. М. Гальперіна, О. П. Гороха, Ш. Б. Давлатова, Т. А. Денисової, В. К. Дуюнова, М. М. Імамова, А. В. Іщенко, О. О. Книженко, В. М. Кудрявцева, В. Т. Маляренка, І. І. Митрофанова, С. Ф. Мілюкова, А. А. Музики, О. Н. Нічуговської, К. А. Новікової, Й. С. Ноя, В. Н. Орлова, О. С. Пироженка, Є. О. Письменського, І. А. Подройкіна, В. В. Полтавець, Ю. А. Пономаренка, О. П. Рябчинської, М. Д. Сергієвського, Л. Ч. Сидикової, В. В. Сівова, В. В. Сташиса, В. М. Степашина, В. Я. Тація, М. С. Таганцева, В. І. Тютюгіна, І. Я. Фойницького, О. Г. Фролової, О. Л. Цветіновича,

М. Д. Шаргородського, Д. А. Шевченка, О. І. Шилова, А. М. Яценка та інших вчених. Окремі види спеціальних видів покарань у своїх роботах досліджували В. А. Бугаєв, В. В. Букрєєв, С. В. Ізосімов, О. Л. Карабанов, М. І. Карпенко, Б. О. Кириєв, Л. Р. Комарова, О. С. Крилова, О. С. Литвина, Е. В. Лядов, Н. В. Марченко, О. В. Нарожна, М. Ф. Нестерець, Т. Б. Ніколаєнко, О. М. Сарнавський, Ю. В. Сокоринський, В. І. Тютюгін, В. А. Уткін, А. А. Філімонов, С. О. Харитонов, Ю. В. Шинкарьов, Д. С. Шиян та інші дослідники.

У роботах цих авторів досліджено широкий обсяг загальних та окремих питань, що стосуються спеціальних видів покарань, проте загалом рівень наукового пізнання спеціальних видів покарань є недостатнім. Безперечно, окремі види спеціальних видів покарань досліджувалися в контексті системи покарань в цілому, підсистеми додаткових покарань чи покарань, що можуть застосовуватися до військовослужбовців, проте окремого дослідження, присвяченого підсистемі спеціальних покарань, не проводилося. Більше того, деякі з цих видів покарань (наприклад, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу) узагалі не ставали предметом вивчення на дисертаційному рівні.

Викладене свідчить про актуальність комплексного поглибленого дослідження спеціальних видів покарань як елементів системи покарань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема дослідження затверджена рішенням вченої ради Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 8 від 18 березня 2011 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є з'ясування сутності і змісту спеціальних видів покарань, встановлення та обґрунтування ознак, які дають підстави згрупувати їх в окрему підсистему покарань, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування. Відповідно до мети дослідження виокремлено такі основні завдання:

- 1) з'ясувати сучасний стан наукової розробки та якість нормативного закріплення положень щодо спеціальних видів покарань;
- 2) сформулювати поняття «спеціального виду покарання», встановити його ознаки та визначити покарання, які відносяться до спеціальних;
- 3) визначити місце окремих спеціальних видів покарань у системі покарань, встановити між ними зв'язки, що дають підстави їх сукупність виділяти в підсистему системи покарань;
- 4) встановити спільні та відмінні ознаки між спеціальними покараннями

у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та іншими засобами кримінально-правового характеру, зробити відповідні висновки;

5) визначити оптимальні строки, розміри та коло правообмежень для кожного спеціального виду покарання;

6) з'ясувати особливості встановлення спеціальних видів покарань в санкціях статей Особливої частини, їх залежність від особливостей певних злочинів;

7) встановити особливості призначення, заміни спеціальних покарань та звільнення від них;

8) узагальнити пропозиції щодо оптимізації системи покарань в Україні через аналіз ідей щодо доцільності збереження чи необхідності виключення із системи покарань окремих його спеціальних видів;

9) встановити тенденції та особливості застосування спеціальних видів покарань за результатами узагальнення судової практики;

10) проаналізувати статистичні показники застосування спеціальних видів покарань;

11) сформулювати на підставі здійсненого дослідження рекомендації щодо вдосконалення відповідних положень кримінального закону та практики його застосування.

Об'єктом дослідження є система і види покарань, особливості законодавчого закріплення та судового застосування окремих його видів.

Предметом дослідження є спеціальні види покарань за кримінальним правом України.

Методи дослідження обрані з урахуванням мети та завдань дослідження, його об'єкта та предмета. У процесі дослідження використовувались сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дозволило досягти поставленої мети й забезпечити достовірність отриманих результатів. Зокрема, *філософський (діалектичний) метод* як загальнонауковий метод пізнання соціально-правових явищ в їх протиріччях, розвитку та змінах, використовувався при дослідженні правової природи спеціальних покарань (підрозділ 1.1.); *історико-правовий* – при дослідженні генезису вчення про спеціальні види покарань (підрозділ 1.2.); *догматичний* – при тлумаченні окремих доктринальних та законодавчих положень і розкритті їх змісту (підрозділи 1.1., 2.2., 3.1.); *порівняльно-правовий* – при аналізі змісту положень законодавства зарубіжних країн в частині особливостей закріплення спеціальних видів покарань (підрозділи 2.1., 2.5.); *системно-структурний* – при дослідженні місця спеціальних покарань в системі покарань та при визначенні особливостей конструювання санкцій Особливої частини КК України з їх використанням (підрозділи 2.1., 2.3., 3.1., 3.2.); *формально-логічний* – при встановленні підстав (критеріїв та ознак) класифікації та

здійсненні на їх основі розподілу системи покарань на окремі підсистеми, а також при формулюванні понять і виробленні пропозицій з удосконалення КК і практики його застосування (підрозділи 1.1., 2.2., 2.4., 3.1., 3.2., 3.4., 3.5.); *статистичний* – при аналізі кількісних показників застосування спеціальних та інших видів покарань, а також кількості вчинених окремих видів злочинів (підрозділи 1.2., 3.1., 3.4.); *метод експертних оцінювань* – при проведенні анкетування суддів з метою з'ясування позиції фахівців-практиків щодо окремих спірних питань, що стосуються спеціальних видів покарань та практики їх застосування (підрозділи 1.2., 2.2., 3.3.).

Нормативно-правову основу дослідження становлять: Конституція України, КК України, інші закони України, закони та кодекси зарубіжних країн, рішення ЄСПЛ та інші джерела. Емпіричну базу дослідження становлять 650 судових рішень вітчизняних судів різних інстанцій, постановлені у 2010–2020 рр., що розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень, матеріали постанов Пленуму Верховного Суду України, Великої палати Верховного Суду; результати анонімного анкетування 626 суддів місцевих та 135 апеляційних судів України; статистичні дані застосування спеціальних видів покарань.

Доктринальну основу дисертації становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі філософії, логіки, загальної теорії права, кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, конституційного права тощо, що стосуються проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним дослідженням підсистеми спеціальних видів покарань за кримінальним правом України. У ній висунуто й обґрунтовано низку положень, висновків і пропозицій, що характеризуються науковою новизною, зокрема:

уперше:

- встановлено вичерпний перелік ознак спеціального виду покарання та сформульоване його поняття як засобу примусу, що застосовується від імені держави, за обвинувальним вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в такому обмеженні в реалізації її прав та свобод, яке обумовлене спеціальним статусом цієї особи;

- обґрунтовано необхідність законодавчої зміни закріплених строків додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, запропоновано три підходи до встановлення строків: «від одного до десяти років», «від одного до двадцяти років», «від одного до десяти років, або довічно»;

- доведено необхідність законодавчого встановлення можливості призначення судом службових обмежень для військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців безпосередньо, без застосування правил про заміну попередньо призначеного покарання;

- обґрунтовано можливість нормативного закріплення заміни виправних робіт на службові обмеження для військовослужбовців при призначенні покарання, у зв'язку з чим запропоновано змінити редакцію ст. 58 КК;

- запропоновано встановити заміну службових обмежень громадськими роботами із розрахунку 8 годин громадських робіт за 3 дні службових обмежень для військовослужбовців або штрафом із розрахунку 3 встановлених законодавством неоподатковувані мінімуми доходів громадян за 1 місяць службових обмежень для військовослужбовців, за умови неможливості виконання останніх;

- доведено необхідність розширення передумови звільнення від відбування покарання з випробуванням за рахунок доповнення її покаранням у виді тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні;

- запропоновано розширити можливість призначення покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу за вчинення нетяжких злочинів і кримінальних проступків.

удосконалено:

- аргументацію на користь збереження визначених у КК строків покарань у виді службових обмежень для військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;

- обґрунтування необхідності повного дотримання правил законодавчої техніки при використанні у законі спеціальних видів покарань, що усуне існуючі неоднозначності в його тлумаченні.

набули подальшого розвитку:

- аргументація судження про те, що арешт для військовослужбовців має особливість тільки в стадії виконання і не має кримінально-правових особливостей, у зв'язку із чим він не є для них спеціальним видом покарання;

- положення про те, що позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є одноактним, а не є безстроковим видом покарання, оскільки відбувається (реалізується) самим фактом позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, які він мав до засудження;

- пропозиція виключити покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю із переліку основних видів покарань;

- аргументи про неможливість призначення військовослужбовцеві додаткового покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу разом з основним покаранням у виді службових обмежень для військовослужбовців, арешту, або триманням в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – як матеріал для подальшої розробки теоретичних і

практичних проблем системи кримінальних покарань України та підсистеми спеціальних покарань чи окремих її видів; у *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного кримінального законодавства для вдосконалення нормативно-правового регулювання застосування спеціальних видів покарань та при розробці проєкту нового кримінального кодексу; у *правозастосовній діяльності* – як рекомендації судовій практиці для вирішення дискусійних питань щодо призначення, заміни та звільнення від спеціальних покарань; у *навчальному процесі* – при викладанні курсів та спецкурсів з кримінального права, підготовці відповідних розділів підручників, навчально-методичних посібників, науково-практичних коментарів до КК України; у *правоосвітній діяльності* – при проведенні роботи з підвищення рівня правової освіти, професійної правосвідомості та підвищення кваліфікації суддів і працівників правоохоронних органів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях та круглих столах, симпозиумах: «Другі харківські кримінально-правові читання» (м. Харків, 15-16.04.2011); «Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань» (м. Львів, 23-24.09.2011); «10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (м. Харків, 13-14.10.2011), «Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права» (м. Луганськ, 19-20.04.2012); «Современное состояние и проблемы уголовного и уголовно-процессуального права, юридической психологии» (м. Волгоград, 13-14.12.2012); «Четверті харківські кримінально-правові читання» (м. Харків, 16-17.05.2014); «Юридична наука на сучасному етапі» (м. Тернопіль, 14.12.2017); «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 08.12.2017); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики» (м. Харків, 2017 р.); «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України» (м. Харків, 17–19.10.2019); «Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації» (м. Харків, 15.05.2020).

Публікації. Результати дисертації викладені у 19 наукових працях, а саме: у 8 наукових статтях, 4 з яких опубліковані у вітчизняних фахових наукових виданнях, 2 в електронних фахових виданнях, 2 – в закордонних фахових наукових виданнях, а також тезах 11 наукових доповідей на наукових і науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації визначається її метою і завданнями і включає вступ, три розділи, 11 підрозділів, висновки, список використаних джерел (371 найменування) і додатки. Повний обсяг дисертації становить 238 сторінок, із них основного тексту – 178 сторінок, список використаних джерел становить 39 сторінок, обсяг додатків – 21 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** міститься інформація, наведена вище при загальній характеристиці роботи.

Розділ 1 «Загальна характеристика спеціальних видів покарань» складається з 2 підрозділів та висновків.

У *підрозділі 1.1. «Поняття і ознаки спеціальних видів покарання»* спершу визначено теоретичну та практичну значимість виокремлення в системі покарань окремої групи спеціальних видів покарань. Встановлений критерій, за яким ці покарання виокремлюються, а саме – особливості суб'єкта, яким вони можуть призначатися. Далі встановлено вичерпний перелік ознак спеціального виду покарання та сформульовано його поняття, що охоплює як загальні ознаки покарання, так і особливу ознаку спеціальних покарань. Визначено, що спеціальний вид покарання – це засіб примусу, що застосовується від імені держави за обвинувальним вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в такому обмеженні в реалізації її прав та свобод, яке обумовлене спеціальним статусом цієї особи. Обґрунтовується, що з урахуванням кількісного та видового наповнення системи кримінальних покарань до спеціальних його видів за чинним КК України належать чотири, а саме: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (далі – позбавлення звання), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі – позбавлення права), службові обмеження для військовослужбовців (далі – службові обмеження) та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (далі – тримання в дисциплінарному батальйоні). Наведено аргументи на користь того, що арешт при призначенні його військовослужбовцям має особливість тільки в стадії виконання і не має змістовних особливостей, у зв'язку із чим не належить до спеціальних видів покарань.

У *підрозділі 1.2. «Наукові дослідження спеціальних видів покарань: історія, стан, перспективи»* аналізуються історичні законодавчі та доктринальні передумови виокремлення підсистеми спеціальних покарань. Досліджується стан наукової розробки підсистеми спеціальних покарань та окремих її елементів. Критично оцінюються висловлені пропозиції щодо виключення окремих видів спеціальних покарань із системи покарань. Аналізуючи наукові праці та результати анонімного анкетування судів, автор доходить висновку про наукову обґрунтованість і практичну значимість такої класифікації, а отже і перспективність її дослідження.

Розділ 2 «Спеціальні види покарання у чинному КК України» складається з 5 підрозділів та висновків.

Підрозділ 2.1. «Місце спеціальних видів покарань в системі покарань» присвячений дослідженню співвідношення ступеня суворості окремих видів спеціальних покарань з іншими видами покарань, які складають систему

покарань, закріплену у ст. 51 КК. Зроблено висновок, що чинне розміщення спеціальних видів покарань з урахуванням ступеня суворості, наявного у кожного виду окремо, є обґрунтованим. Крім того, розглядаються наявні в науці кримінального права дискусії стосовно розуміння покарань у виді позбавлення звання та позбавлення права як двох комплексних, цілісних покарань чи як покарань, що складаються з різних покарань і мають лише формальну єдність. Доведено, що ці види покарань є цілісними і «одиничними», тобто такими, що не складаються з інших самостійних видів покарань.

У *підрозділі 2.2. «Строки та розміри спеціальних видів покарань»* розглядаються законодавчо закріплені строки спеціальних видів покарань в контексті їх актуалізації для сучасних реалій та у співставленні із законодавчим досвідом зарубіжних країн. У науковій дискусії щодо питання про віднесення позбавлення звання до безстрокових чи до одноактних покарань, дисертант відстоює позицію про його одноактність і наводить аргументи на її користь. Таке розуміння цього виду покарання далі приводить до висновку про те, що строк дії обмеження щодо можливості повторного набуття позбавлених звань визначений строком наявної судимості, після погашення або зняття якої особа має право при виконанні необхідних умов в установленому законом порядку знову набутти відповідне звання.

Далі звертається увага на те, що позбавлення права при призначенні його як основного чи як додаткового покарання має тотожний зміст. Єдиним критерієм їх розмежування є обсяг карально-виправного впливу, що закладається у строки, на які вони призначаються. Доводиться необхідність законодавчої зміни строків цього виду покарання. Сформульовано три основні підходи до встановлення розміру цього виду покарання: «від одного до десяти років», «від одного до двадцяти років», «від одного до десяти років або довічно».

Аналіз матеріалів судової практики, дані судової статистики та наукові аргументи привели автора до висновку, що на цьому етапі розвитку кримінального законодавства встановлені в ньому строки службових обмежень та тримання в дисциплінарному батальйоні є обґрунтованими.

У *підрозділі 2.3. «Спеціальні види покарань в санкціях статей Особливої частини»* розглянуті загальні та спеціальні правила пеналізації кримінальних правопорушень із застосування спеціальних видів покарань; особливості поєднуваності останніх із загальними видами покарань в межах однієї санкції; залежність наявності спеціальних видів покарань у санкції від особливостей складу кримінального правопорушення, визначеного в диспозиції, та інші питання. Далі, на підставі аналізу кількісних показників щодо встановлення у санкціях та даних судової статистики щодо практичного застосування позбавлення права як основного виду покарання автор доходить висновку про доцільність відмови від його використання в

такій якості і збереження його лише як додаткового виду покарання.

Наведено аргументи щодо розширення використання службових обмежень та тримання в дисциплінарному батальйоні у санкціях розділу XIX Особливої частини КК. Зокрема, доведено необхідність встановлення тримання в дисциплінарному батальйоні у санкціях за передбачені статтями цього розділу нетяжкі злочини, а службових обмежень – також і в санкціях за кримінальні проступки з цього ж розділу.

Нарешті, досліджено таку особливість покарань у виді позбавлення звання та позбавлення права як можливість їх призначення на підставі приписів Загальної частини КК без передбачення у санкціях статей особливої частини, яка проявляється у тому, що перше взагалі не передбачено у санкціях статей, а друге може призначатися за певних умов і тоді, коли воно не передбачено в санкції статті. Автор вступає в дискусію з тими науковцями, які вважають, що такий підхід порушує принципи правової визначеності, передбачуваності, справедливості та законності, і доводить, що він не є унікальним, а широко застосовуваним у законодавстві зарубіжних країн, доцільним і обґрунтованим та відповідає вказаним принципам.

У підрозділі 2.4. «*Особи, яким можуть призначатися спеціальні види покарань*» спершу визначено загальну властивість осіб, яким можуть бути призначені досліджувані види покарань, а саме – наявність у них спеціального правового статусу, елементи якого можуть бути піддані обмеженням у реалізації від цих видів покарань. Далі досліджуються особливості осіб, яким може бути призначений кожен окремий спеціальний вид покарання, та особливості впливу їхнього правового статусу на можливість застосування цих видів покарань.

Так, на підставі аналізу норм чинного законодавства, що регулює питання, пов'язані з присвоєнням та позбавленням звань, автор дійшов висновку, що головним критерієм при вирішенні питання про застосування позбавлення звання є не кримінально-правове визначення ступеня тяжкості вчиненого злочину, а несумісність присвоєного звання з діянням особи, що дискредитує, опорочує, ганьбить і особу, і наявне у неї звання. Саме цей критерій і повинен бути покладений в основу застосування ст. 54 КК. Як наслідок, пропонується встановити застосування цього виду покарання за кримінальні правопорушення будь-якого ступеня тяжкості, якщо його вчинення є несумісним з наявним у особи званням.

Встановлено, що позбавлення права може бути застосоване до осіб, які під час вчинення кримінального правопорушення обіймали певну посаду або займалися певною діяльністю, право на зайняття яких (якими) вони отримали в установленому законом порядку, якщо при цьому вчинене кримінальне правопорушення було безпосередньо пов'язане із посадою, яку вони обіймали, або з діяльністю, якою займалися.

Нарешті, при дослідженні спеціальних покарань для військовослужбовців автор акцентує увагу, що в приписах про них

законодавець обійшов увагою такі категорії військовослужбовців, як жінки-військовослужбовці, іноземці й особи без громадянства. Розвивається існуюча в доктрині пропозиція про необхідність встановлення заборони застосування службових обмежень для військовослужбовців до вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною, але одночасно звертається увага на відсутність переконливих аргументів щодо встановлення заборони на застосування до жінок-військовослужбовців тримання в дисциплінарному батальйоні. Окремо доводиться можливість застосування службових обмежень та тримання в дисциплінарному батальйоні до іноземців і осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, мають статус військовослужбовців і за правовим становищем прирівнюються до громадян України.

У *підрозділі 2.5. «Спеціальні види покарань і судимість»* вивчаються особливості погашення та зняття судимості при призначенні особі спеціальних видів покарань. Звертається увага на порядок обчислення строків судимості за умови призначення особі різних видів основного покарання з додатковим спеціальним покаранням у виді позбавлення права.

Розглядається унікальність п. 4 ст. 89 КК, яка полягає в тому, що особи, які відбули службове обмеження або тримання в дисциплінарному батальйоні чи достроково звільнені від цих покарань, а також військовослужбовці, які «в відбули покарання на гауптвахті замість арешту», визнаються такими, що не мають судимості. Зроблено висновок, що законодавець здійснює диференціацію строків погашення судимості не тільки враховуючи вид покарання, категорію тяжкості кримінального правопорушення, а й особливості суб'єкта, якому призначено спеціальний вид покарання.

Розділ 3 «Застосування спеціальних видів покарань у судовій практиці» складається з 4 підрозділів та висновків.

У *підрозділі 3.1. «Загальні засади призначення спеціальних видів покарань»* здійснюється аналіз законодавчих приписів, здобутків наукових досліджень, даних судової статистики щодо практики застосування загальних засад при призначенні спеціальних видів покарань. Визначені особливості прояву кожної загальної засади призначення покарання (ст. 65 КК) як стосовно усієї сукупності спеціальних видів покарань, так і щодо кожного окремо взятого його виду. Спеціально звернута увага на застосування такої загальної засади, як «врахування особи винного» (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК) при призначенні досліджуваної групи покарань.

За результатами аналізу судової статистики констатується, що кількісні показники застосування кожного зі спеціальних видів покарань є невисокими. Проведено аналіз судової практики призначення спеціальних видів покарань і, зокрема, встановлено, що при призначенні позбавлення права суди допускають порушення вимог загальних засад призначення

покарання, не конкретизуючи у вироків правообмеження, обумовлені видом діяльності чи займаною посадою особи. Визначені види, встановлені принципи та запропоновані шляхи подолання випадків неналежного врахування судами загальних засад призначення покарання при застосуванні позбавлення права і позбавлення звання як додаткових покарань.

У *підрозділі 3.2. «Спеціальні правила призначення спеціальних видів покарань»* на підставі аналізу матеріалів судової практики встановлено, що при застосуванні цих правил стосовно спеціальних видів покарань судами допускається низка неточностей. Зокрема, істотного поширення набуло безпідставне застосування ч. 2 ст. 69 КК для не призначення обов'язково додаткового покарання у виді позбавлення права. У 55,2% досліджених випадків суди у вироків не наводили належної мотивації щодо застосування згаданого законодавчого припису. Окремо досліджена проблематика призначення службових обмежень та тримання в дисциплінарному батальйоні на підставі ст. 69 КК. Доведено, що положення ч. 1 ст. 58 і ч. 1 ст. 62 КК, які передбачають можливість застосування цих видів покарань замість призначеного судом позбавлення волі або обмеження волі (останнє – лише стосовно службових обмежень), є більш м'якими, порівняно з приписами ч. 1 ст. 69 КК, у зв'язку з чим повинні мати перевагу у застосуванні порівняно з нею.

Розглядаються особливості призначення основних та додаткових покарань за сукупністю злочинів та вироків. Обґрунтовано можливість призначення декількох додаткових покарань у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, які позбавляють різних звань чи декількох покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якими встановлено різні правообмеження.

У *підрозділі 3.3. «Спеціальні види покарання при заміні покарань»* розглядаються досліджувані види покарань у якості замінюючих та замінюваних, аналізуються загальні та спеціальні підстави заміни спеціальних покарань. Доведено, що віднесення окремих видів покарань до спеціальних обумовлює необхідність не лише встановлення спеціальних правил призначення, а й спеціальних правил звільнення від них чи заміни цих покарань.

Автор розглядає усі ситуації, за яких спеціальні додаткові покарання у виді позбавлення звання та позбавлення права можуть виступати замінюючими чи замінюваними. Встановлено, що відсутність положень щодо законодавчої регламентації спеціальних підстав заміни службових обмежень на практиці часто призводить до ситуацій, коли у зв'язку зі зміною правового статусу особи усувається можливість подальшого відбування цього виду покарання. Для таких випадків запропоновано передбачити в КК можливість встановлення спеціальної підстави заміни службових обмежень на штраф чи громадські роботи. Також обґрунтовано можливість нормативного

закріплення заміни виправних робіт на службові обмеження при призначенні покарання.

Акцентується увага на тому, що тримання в дисциплінарному батальйоні не може бути застосоване у якості замінюючого покарання на загальних підставах. Згідно з загальними вимогами, що ставляться перед замінюючим покаранням, воно повинно бути менш суворим, ніж замінюване. Відповідно до ст. 51 КК більш суворими покараннями стосовно тримання в дисциплінарному батальйоні є позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі. Однак, в силу того, що особи, які відбувають ці покарання, не можуть бути тими особами, до яких може застосовуватися дисциплінарний батальйон, це покарання не може виступати замінюючим покаранням.

У підрозділі 3.4. «Особливості звільнення від спеціальних видів покарань» проаналізовано законодавчі приписи та напрацьовані в доктрині позиції щодо особливостей звільнення від цих видів покарань. Обґрунтовано необхідність розширення передумови звільнення від відбування покарання з випробуванням за рахунок доповнення ч. 1 ст. 75 КК покаранням у виді тримання в дисциплінарному батальйоні. Окремо аналізується проблема високого відсотку застосування звільнення від відбування службових обмежень для військовослужбовців з випробуванням і встановлено, що суди часто застосовують таке звільнення без належних підстав.

Виявлено наявність законодавчої прогалини щодо строку давності виконання вироку, яким особу засуджено до тримання в дисциплінарному батальйоні. Запропоновано усунути її з урахуванням загального підходу, закладеного у визначення строків давності виконання обвинувального вироку, і встановити такий строк у разі засудження до тримання в дисциплінарному батальйоні в 4 роки.

Окремо досліджено особливості звільнення від спеціальних видів покарання за хворобою. Запропоновано за умови звільнення особи від покарання на підставі ч. 3 ст. 84 КК не звільняти таку особу від покарання остаточно, а передбачити можливість заміни невідбутої частини покарання на інше більш м'яке покарання.

Встановлено, що в порядку застосування амністії особу може бути звільнено від відбування будь-якого основного або додаткового покарання, окрім довічного позбавлення волі, із урахуванням уточнень щодо покарань, які зазначено в конкретному законі про амністію. Що стосується помилування, то відповідно до ст. 85 КК на підставі акта про помилування засуджений може бути повністю або частково звільнений від основного і додаткового покарань. Автор доходить висновку, що з огляду на положення чинного законодавства України застосування амністії та помилування можливе до всіх досліджуваних спеціальних видів покарань.

ВИСНОВКИ

У дисертації комплексно вирішено наукове завдання формулювання теоретично обґрунтованих і практично значимих висновків щодо правової природи спеціального покарання, його поняття, ознак та кола покарань, які відносяться до спеціальних, місця окремих видів спеціальних покарань в системі покарань, оптимальних строків та розмірів, кола суб'єктів, яким вони можуть призначатися з урахуванням умов та підстав, визначених кримінальним законом, особливостей їх використання при конструюванні санкцій законодавцем та застосування судами при призначенні, звільненні, та заміні покарань, узагальненні пропозицій щодо оптимізації системи покарань в Україні через аналіз ідей щодо доцільності збереження чи необхідності виключення із системи покарань окремих його спеціальних видів й на підставі здійсненого дослідження вироблення рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень кримінального закону та практики його застосування.

Основні теоретичні та практичні результати дослідження є такими.

1. Спеціальним видом покарання є «засіб примусу, що застосовується від імені держави за обвинувальним вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в такому обмеженні в реалізації її прав та свобод, яке обумовлене спеціальним статусом цієї особи». На підставі цього за чинним КК до спеціальних видів покарань віднесені: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, службові обмеження для військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

2. Спеціальні види покарань за чинним КК складають собою окрему підсистему в межах системи покарань, виділену як за особливостями правообмежувального змісту цих видів покарань, так і за можливістю їх застосування до особливої групи осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення.

3. Ступінь суворості спеціальних видів покарань є співвідносним зі ступенем суворості інших (загальних) видів покарань і його адекватна законодавча оцінка обумовила правильне розміщення досліджуваних видів у загальній системі покарань.

4. Одночасне призначення основного та додаткового спеціальних видів покарань повинно здійснюватися лише в тих випадках, коли їхній правообмежувальний зміст не суперечитиме одне одному; якщо виконання основного покарання (наприклад, службових обмежень) вимагає знаходження особи у певному правовому статусі, який скасовується виконанням додаткового покарання (наприклад, позбавленням права), таке поєднання основного та додаткового покарання є неприпустимим.

5. Вчинення аморального діяння, що опорочує чи дискредитує особу як

носія відповідного звання, може виступати підставою для позбавлення її цього звання і має бути необхідною та достатньою підставою для застосування відповідного виду покарання незалежно від ступеня тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення.

6. Приписи кримінального (ч. 1 ст. 55 КК) та адміністративного (ч. 2 ст. 30 КУпАП) законодавства про позбавлення права як вид покарання та адміністративне стягнення є неузгодженими між собою у частині визначення строків цього правового засобу, а тому як вид покарання позбавлення права може мати три моделі розміру: «від одного до десяти років», «від одного до двадцяти років», «від одного до десяти років або довічно».

7. Дотримання вимог ст. 55 КК щодо змісту позбавлення права як виду покарання, а також вимог ст. 65 КК щодо індивідуалізації призначуваного виду покарання обумовлює необхідність максимальної конкретизації у вироку його правообмежень, що обумовлені видом діяльності чи займаною посадою особи, а також уникнення в них формального дублювання назви цього виду покарання.

8. Оскільки виправні роботи і службові обмеження є близькими за змістом правообмежень та ступенем суворості видами покарань, суд повинен мати повноваження призначити службові обмеження у кожному випадку вчинення кримінального правопорушення, у санкції за яке передбачені виправні роботи.

9. З метою усунення безкарності осіб, стосовно яких призначені їм службові обмеження не можуть бути виконані у зв'язку із припиненням їхньої військової служби, цей вид покарання має підлягати заміні на громадські роботи із розрахунку 8 годин громадських робіт за 3 дні службових обмежень або штрафом із розрахунку 3 встановлених законодавством неоподатковувани мінімуми доходів громадян за 1 місяць службових обмежень.

10. Тримання в дисциплінарному батальйоні, яке є спеціальним, проте більш м'яким видом позбавлення волі на певний строк, що підлягає застосуванню до військовослужбовців, не повинно мати більш суворих правил застосування порівняно з позбавленням волі, у зв'язку із чим для цього виду покарання має бути передбачена і можливість звільнення від його відбування з випробуванням (ст. 75 КК) і у зв'язку із закінченням строку давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК).

11. Приписи КК України щодо спеціальних видів покарань підлягають певному удосконаленню, зокрема:

- ч. 1 ст. 58 після слів «цим Кодексом,» слід доповнити словами: «... а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити виправні роботи, обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років службовими обмеженнями на той самий строк»;

- ст. 58 доповнити ч. 3 у такій редакції: «Військовослужбовцям,

засудженням до службового обмеження, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я або втрати статусу військовослужбовця з інших причин, суд може замінити службові обмеження штрафом із розрахунку три встановлених законодавством неоподатковувані мінімуми доходів громадян за один місяць службових обмежень або громадськими роботами із розрахунку вісім годин громадських робіт за три дні службових обмежень для військовослужбовців»;

- ч. 1 ст. 75 після слів «обмеження волі», доповнити словами «тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців»;

- ч. 1 ст. 80 доповнити пунктом 2-1 такого змісту «2-1) чотири роки – у разі засудження до покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців»;

- санкцію ст. 145 України викласти у такій редакції: «карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років.»;

- санкцію ч. 2 ст. 351 України викласти у такій редакції «караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до п'яти років»;

- санкції ч. 2 ст. 403, ч. 2 ст. 407, ч. 3 ст. 407, ч. 1 ст. 408, ч. 2 ст. 409, ч. 2 ст. 413, ч. 3 ст. 413, ч. 1 ст. 415, ч. 1 ст. 418, ч. 2 ст. 421, ч. 3 ст. 421, ч. 1 ст. 422, ч. 2 ст. 422, ч. 1 ст. 425, ч. 1 ст. 426, ч. 1 ст. 426-1, ч. 3 ст. 431, ст. 434, ч. 1 ст. 435, ч. 2 ст. 435 доповнити покаранням у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців на строк до двох років;

- санкції ч. 2 ст. 412, ч. 1 ст. 413, ч. 2 ст. 413, ч. 3 ст. 413, ч. 1 ст. 415 доповнити покаранням у виді службових обмежень для військовослужбовців на строк до двох років.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні результати дослідження:

1. В'юник М. В. Спеціальні покарання в контексті досягнення мети виправлення особи. *Наукове електронне фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2014. № 4. С. 146–149.

2. В'юник М. В. Спеціальні види покарань як засіб протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 28. Том 3. С. 7–13.

3. В'юник М. В. Щодо питання оптимізації системи кримінальних покарань. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 148-155.

4. В'юник М. Призначення спеціальних видів покарань: постановка проблеми. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1(39). С. 99–107.

5. В'юник М. В. Щодо питання доцільності збереження в системі покарань тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право»*. 2015. № 23. С. 117–123.

6. В'юник М. О возможности применения наказания в виде содержания военнослужащих в дисциплинарном батальоне к некоторым категориям лиц. *Legea si viata*. 2016. № 2-2. С. 15–19.

7. В'юник М. В. Призначення покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2 (11). С. 62–75.

8. В'юник М. В. Особливості призначення покарання у виді позбавлення права через призму судової практики. *KELM*. 2020. № 5. С. 238–241.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. В'юник М. В. Спеціальні види покарань в аспекті принципу індивідуалізації покарання. *Другі харківські кримінально-правові читання: тези доп. та наук. повідомл. учасн. міжнар. студ. наук. конф. (м. Харків, 15-16 квіт/ 2011 р.)*. Харків, 2011. С. 226-229.

10. В'юник М. В. Особливості досягнення цілей покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доп. та наук. повідомл. міжнар. симп. (м. Львів, 23-24 вер/ 2011 р.)*. Львів, 2011. С. 96-98.

11. В'юник М. В. Щодо актуальності наукових досліджень сутності спеціальних видів покарань. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали між народ. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Харків, 13-14 жовт. 2011 р.)*. Харків, 2011. С. 7-9.

12. В'юник М. В. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання і адміністративного стягнення. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 19-20 квіт. 2012 р.)*. Луганськ, 2012. С. 101-104.

13. В'юник М. В. Отдельные аспекты повышения эффективности системы и некоторых видов наказаний. *Современное состояние и проблемы уголовного и уголовно-процессуального права, юридической психологии*. Секция «Уголовное право»: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Волгоград, 13-14 дек. 2012 г.). Волгоград, 2012. С. 84-91.

14. В'юник М. В. Щодо необхідності вивчення та впровадження спеціальних видів покарань. *Четверті харківські кримінально-правові читання: тези доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук. конф. студ. та асп. (м. Харків, 16-17 трав. 2014 р.)*. Харків, 2014. С. 199-202 .

15. В'юник М. В. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: оптимізація строку покарання. *Юридична*

наука на сучасному етапі: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Тернопіль, 2017. С. 44-49.

16. В'юник М. В. Тримання військовослужбовців в дисциплінарному батальйоні: оптимальний строк покарання. *Теорія та практика сучасної юриспруденції*: матеріали XIV всеукр. наук. конф. (м. Харків, 8 грудня 2017 р.). Харків, 2017. С. 315-316.

17. В'юник М. В. Визначення кола осіб, до яких може застосовуватись службове обмеження для військовослужбовців. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики. НПЮЖ «Правник»*. 2017. №1 (Осінь). С. 11-13.

18. В'юник М. В. Квінтесенція та трансформація позбавлення права як покарання. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України* : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 317-321.

19. В'юник М. В. Визначення кількісних показників та динаміки застосування спеціальних видів покарань за кримінальним правом України. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новачії* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу. (м. Харків, 15 трав. 2020 р.). Харків, 2020. С. 75-77.

АНОТАЦІЯ

В'юник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2021.

Дисертація присвячена комплексному вивченню доктринальних та законодавчих аспектів кримінально-правового регулювання застосування спеціальних видів покарань в Україні. Зокрема, обґрунтовано доцільність поділу покарань на загальні та спеціальні, до останніх запропоновано відносити: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, службові обмеження для військовослужбовців та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. З'ясовано місце окремих спеціальних видів покарань в системі покарань, закономірності їх закріплення в санкціях статей Особливої частини КК України, коло суб'єктів, до яких вони застосовуються, а також досліджено особливості призначення, звільнення та заміни спеціальних покарань.

На підставі проведеного дослідження сформульовані пропозиції щодо вдосконалення положень ст.ст. 54, 55, 58 та 62 КК України, окремих інших положень кримінального законодавства, а також надано рекомендації, які можуть бути використані при застосуванні спеціальних видів покарань.

Ключові слова: покарання, система покарань, спеціальні види покарань, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, службові обмеження для військовослужбовців, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, призначення покарання, звільнення від покарання, заміна покарання, судимість.

АННОТАЦІЯ

Вьюник М. В. Специальные виды наказаний по уголовному праву Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2021.

Работа посвящена комплексному исследованию подсистемы специальных видов наказаний в целом и отдельных ее видов в частности. Изучены доктринальные и законодательные предпосылки классификации наказаний на общие и специальные, обоснована целесообразность существования такой классификации и перспективы развития. Выделены признаки и сформулировано понятие специального наказания. Установлено, что, исходя из действующей системы наказаний, специальными наказаниями являются: лишение воинского, специального звания, ранга, чина или квалификационного класса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, служебные ограничения военнослужащих и содержания военнослужащих в дисциплинарном батальоне.

Установлено место отдельных видов специальных наказаний в системе наказаний. Рассмотрены особенности построения санкций с использованием специальных наказаний. Сформулированы предложения по усовершенствованию законодательной техники при конструировании санкций статей Особенной части УК Украины с использованием специальных наказаний, а также повышения качества текста уголовного закона. Изучены закономерности установления специальных наказаний за совершение уголовных правонарушений различной степени тяжести. На основании существующей практики и законодательных предпосылок сделан вывод о возможности назначения лишения воинского, специального звания, ранга, чина или квалификационного класса за уголовные правонарушения независимо от степени тяжести совершенного правонарушения.

Проведено исследование оптимальных сроков и размеров, а также круга правоограничений специальных наказаний, на основании которого озвучены предложения по изменению законодательно закрепленных сроков наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься

определенной деятельностью.

Акцентируется внимание на круге субъектов, которым могут назначаться специальные наказания. Во многом именно наличие специального статуса или определенных признаков у субъекта, совершившего то или иное преступление, обуславливает основания для назначения отдельных видов специальных наказаний.

Рассмотрены специальные наказания как заменяющие и заменяемые наказания, а также вопросы, связанные с особенностями освобождения от специальных наказаний.

При рассмотрении отдельных вопросов исследуется судебная практика, в частности при назначении специальных наказаний, которая дает основания утверждать, что в особенности при назначении лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью допускаются систематические ошибки. В своем большинстве они обусловлены нарушениями оснований для назначения указанного наказания или отсутствием указания на конкретные правоограничения, связанные с характером совершенного преступления, или чрезмерно широким или узким формулированием соответствующих правоограничений. Предложены подходы для устранения недостатков в решениях судов в части назначенного указанного и других специальных наказаний.

Через призму статистических показателей применения специальных видов наказаний, а также на основании результатов экспертного опроса судей и мнений ученых рассматривается вопрос эффективности каждого из видов специальных наказаний и целесообразности сохранения отдельных из них в системе наказаний. Аргументировано предложение о необходимости исключения лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью и лишения воинского, специального звания, ранга, чина или квалификационного класса из системы наказаний и предложено рассмотреть их в качестве иных мер уголовно-правового характера.

На основании проведенного исследования сформулированы предложения о внесении изменений в УК Украины с целью повышения системности и логичности его положений, а также рекомендации, которые могут быть использованы судами при назначении специальных наказаний.

Ключевые слова: наказание, система наказаний, специальные виды наказаний, лишение воинского, специального звания, ранга, чина или квалификационного класса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, служебные ограничения для военнослужащих, содержание в дисциплинарном батальоне военнослужащих, назначение наказания, освобождение от наказания, замена наказания, судимость.

SUMMARY**Viunyk M. V. Special types of punishment in the criminal law of Ukraine.**

– Qualified scientific work in the rights of the manuscript.

Dissertation for gaining the title of the candidate of law Science by the specialty 12.00.08 «Criminal law and criminology; criminal executive law». - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of education and science of Ukraine. - Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to a complex research of doctrinal and legislative aspects of criminal law regulation of the use of special kinds of punishment in Ukraine. Particularly, the need of punishment subdivision to general and special has been justified. It's proposed to include the following kinds of punishments to the special ones: depriving military or special rank or qualification class, depriving the right to hold some kind of job positions or to lead some kinds of activity, service restrictions for military servicemen or keeping them in the disciplinary battalion.

The place of some special kinds of punishment in the system of punishment has been figured out. Besides, the regularity of anchoring them in the sanctions of the articles of the special part of Criminal Code and the circle of the subjects they are applied to were found. The peculiarities of appointing, denying and replacing special punishments were researched.

Based on the research, the proposals for improving articles 54, 55, 58 and 62 of the Criminal Code of Ukraine and some other legal provisions was made. The recommendations for using special kinds of punishment were made.

Key words: punishment, special types of punishment, depriving military or special rank or qualification class, depriving the right to hold some kind of job positions or to lead some kinds of activity, service restrictions for military servicemen or keeping them in the disciplinary battalion, appointing the punishment, denying the punishment, replacing the punishment, conviction.

Підписано до друку 30 березня 2021 р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. № 563

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77